

T. Horváth Attila

Agathe Uwilingiyimana (1953-1994)

Ruanda mártír miniszterelnöke

Vannak politikusok, akik életműve torzoként válik jelképévé történelmi traumáknak, tragédiáknak. Nincs ez másképpen Agathe Uwilingiyimana esetében sem, aki mindössze néhány hónapig állt országa kormányának élén, és akinek tragikus halála az egész ruandai békefolyamat végéhez, és a világtörténelem egyik legvéresebb periódusának kezdetéhez kapcsolódik. Pályafutása, amely rendkívüli akarat-erőre, munkabírársra és sokoldalú aktivitásra épült, a tragikus vég ellenére nemcsak a ruandai nők, hanem az egész kontinens számára követendő például szolgál.

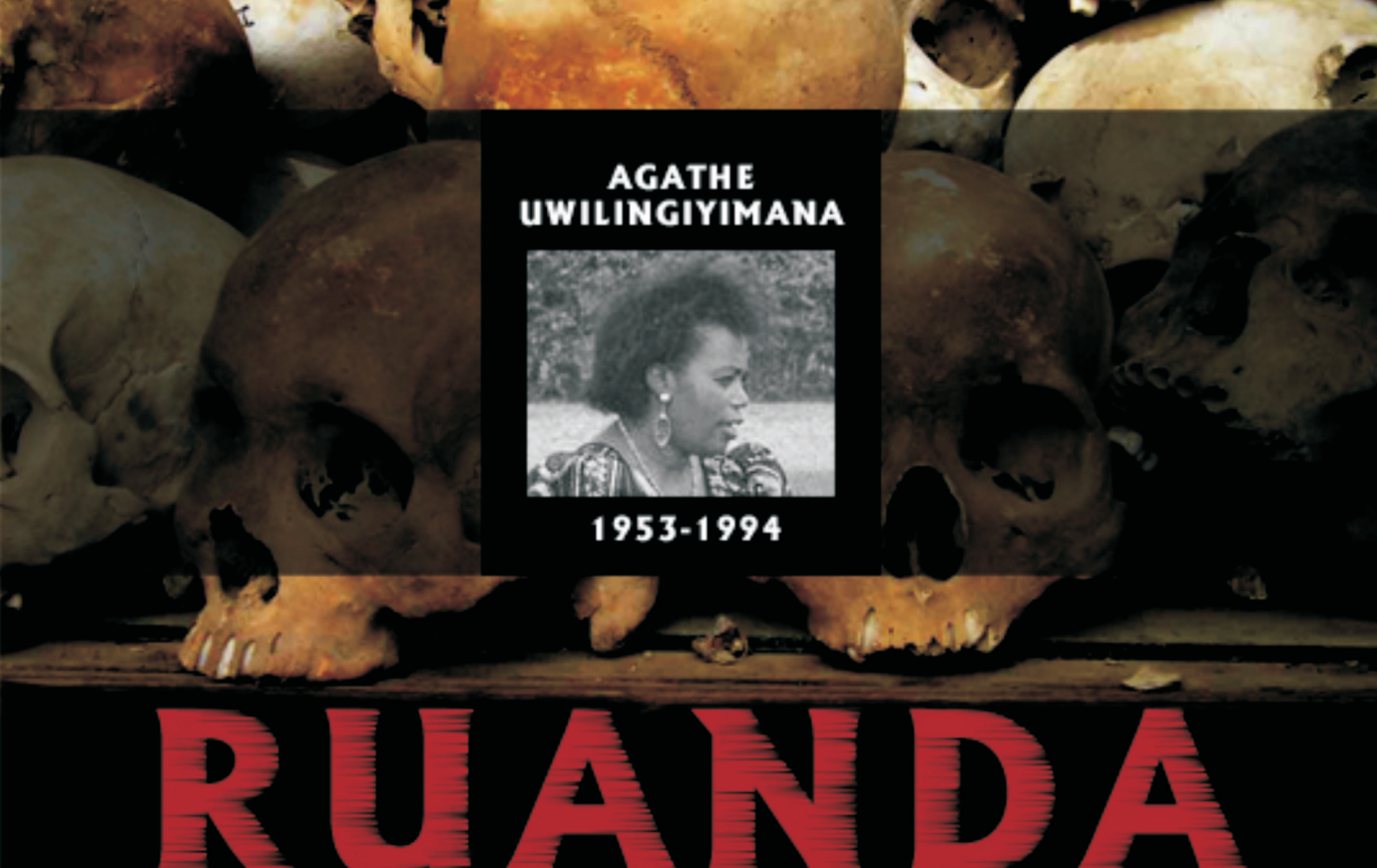
Uwilingiyimana asszony Afrika harmadik női kormányfője volt. Hét testvére közül negyedikként született egy, a burundi határ közelében lévő kis faluban. Családja, sok más helyi lakoshoz hasonlóan évszázadok óta rokoni kötelékekkel kapcsolódott a határ másik oldalán élőkkel, és egyesek szerint ez is egyik tényezője volt a későbbi, etnikai kérdésekben toleráns megnyilatkozásainak.

A kis Agathe a gikorei katolikus általános iskolában kezdte tanulmányait, ahol nemcsak szorgalmával tűnt ki, hanem azzal is, hogy a fiús játékokban – mint például a foci – szívesen részt vett. Visszaemlékezések szerint már ekkor feltűnő volt a konfrontációt könnyedén vállaló természete, amely később oly sok fejlődést okozott politikai ellenfeleinek.

A tehetséges lány Kigaliban tanulhatott tovább a katolikus egyház által fenntartott Notre Dame des Citeaux középiskolában. Az iskola nemcsak kitűnő lehetőségeket nyújtott a tanulásra, hanem karitatív akcióival igyekezett diákjait emberbaráti kötelességeiket nem feledő polgárokká nevelni, akik aztán például a kórházakat járták, valamint adományokat, felszereléseket is gyűjtöttek.

A későbbi kormányfő már végzős diákként zavaros politikai események tanúja lehetett, mert 1973-ban történt az első elnök, Kayibanda bukása és Habyarimana tábornok hatalomra kerülése. A ún. Közjóléti Bizottságok célja az volt, hogy az oktatási intézményekből elzavarják a tuszikat, akik ekkor az etnikai számarányuknál nagyobb mértékben voltak jelen a diákok és az oktatók között. A hutu családból származó fiatal lányt mélyen érintette egyes tuszi osztálytársainak elűzése, akik közül többet később éppen az ő közbenjárására tudott visszavenni az iskola.

Ugyanezen év októberétől kezdi el az Institut Pédagogique National tanárképzőt, méghozzá a lányok körében kevésbé népszerű matematika-kémia szakpáron. A butarei egyetemi városban található intézmény kiváló tanulmányi lehetőségeket nyújtott. Itt ismerkedett meg férjével is, aki falubelije volt, és akivel 1976-ban összeházasodott. Nemsokára megszületett első gyermekük, akit később további négy követett.

Tanári pályafutását a Butaréban lévő École Sociale de Karubanda iskolában kezdte. Kitűnő és eléggé szigorú tanárként emlékeznek rá diákjai és tanfelügyelői. Közéleti aktivitása és szervezői készségei is itt nyerhettek először tanúbizonyságot, szinte mindig részt vett az iskolai rendezvényekben.

Már tapasztalt tanárként, 1985-ben szerezte meg egyetemi diplomáját kémiából, amellyel az igen nagy tekintélyű oktatási testület „Groupe Scolaire de Butare” tagjává vált. Nemsokára újabb közéleti ténykedéssel hívta fel magára a figyelmet: megszervezte az oktatásban dolgozók önszegélyző egyesületét, amely nagy segítséget jelentett az igen rosszul fizetett, kisebb státuszban lévő tanároknak.

A nyolcvanas évek végén változások történtek Afrika egyes országaiban, így Ruandában is. Itt az északi hutuk köréből származó Habyarimana elnök olyan személyek „felfuttatására” kényszerült, akik a kisebb befolyással bíró déli hutuk közül kerültek ki. Így nevezték ki 1989-ben Uwilingiyimana asszonyt a kereskedelmi és ipari minisztérium egyetlen női főtisztviselőjévé. Feladata a kis- és középvállalkozásokkal kapcsolatos ügyek intézése volt. Kinevezését hathatósan támogatta a ruandai nők legnagyobb szervezete az URAMA is.

Uwilingiyimana asszony politikai karrierje a Habyarimana-rendszer végjátékának kezdetekor vett újabb fordulatot. A kül- és belpolitikai problémák – a nyugati segélyek demokratikus politikai lépésekhez kötése, valamint az Ugandába emigrált tuszki szervezetének, az RPF-nek (Rwandan Patriotic Front) fegyveres visszatérte okozta válság – az ellenzéki mozgalmak meg-

erősödésével járt együtt. 1991 közepétől hivatalosan is létezett többpártrendszer Ruandában, így a korábbi állampárt, az MNDR (Mouvement Révolutionnaire National pour le Développement) hegemoniája megtört. A déli kötődésű hutuk a Kayibanda-időszak vezető – hutu – pártjának, az MDR-nek (Mouvement Démocratique Républicain) a feltámasztására törekedtek. A párt azonban hamar polarizálódott egy „ortodox” – lényegében tusziellenes rasszista – és egy mérsékelt szárnyra, ez utóbbinak volt igen aktív tagja a későbbi miniszterelnökasszony.

Az 1992-ben felálló Nsengiyaremye-kormányba már ellenzékiek is bekerülhettek, így választották az alsó- és középfokú oktatás miniszterévé Uwilingiyimana asszonyt, akinek a területtel kapcsolatos kompetenciáját senki nem vonhatta kétségbe. Ténykedésének első mozzanata az iskolák kiválósági rangsorának közzététele, valamint az etnikai kvóta eltörlése volt, ez utóbbi lépésnek köszönhetően a rendszer szélsőségei támadást intéztek lakása ellen. A rendőrség senkit nem állított elő. Ezek voltak az első atrocitások ellene, amelyek végigkísérték rövid pályafutását.

Az 1993-as év beköszöntével nem csökkentek a kül- és belpolitikai feszültségek. Márciusban ugyan a tanzániai Dar es Salaamban tárgyalóasztalhoz ült a kormány és az FPR, azonban ezek a próbálkozások hamar holtpontra jutottak. Az MDR-en belül is erősödött a törés, amely mindenképpen az államfőnek, Habyarimanának kedvezett. Az elnök – abban bízva, hogy egy korábban jóformán teljesen ismeretlen politikust, aki ráadásul nő, könnyebben manipulálható – az ellenzék egy részével együtt támogatta Uwilingiyimana asszony kormányfővé való kineve-

zését. Feladata az FPR-rel való béketárgyalások dűlőre vitele, valamint a majdani választásokig felálló átmeneti intézmények kialakítása volt.

Habyarimanának csalódnia kellett az elnökasszony befolyásolhatóságával kapcsolatban, aki következetesen igyekezett betartani az 1993 augusztusában megkötött, az átmeneti időszakot szabályozó – és Habyarimana rendszerére nézve sok tekintetben igen hátrányos – arushai szerződésben foglaltakat.

De nemcsak az államfő, hanem az elnökasszony pártjának szélsőségei is csalódtak. Az MDR Kabusunzuban megtartott rendkívüli pártkongresszusán már 1993 júliusában láthatóvá vált a törés a szélsőségesek és a mérsékelt irányzat között. Az elnök az FPR-rel való megegyezés szükségességét képviselő mérsékeltnek jelképe lett. Az extrémista erők állandó céltáblájává vált, a gyűlölet médiájának legismertebbikében, az RTL M rádióban rendszeresen igyekeztek róla – mint nőről és anyáról – a legerkölcstelenebb képet festeni, hogy lejárássák a katolikus ország lakosságának körében.

1994 elejére a feszültség már olyan méreteket öltött, hogy a politikai gyilkosságok mindennaposak voltak. Sokfelé beszélték, hogy az Interahamwe, az állampárt szélsőségeihez kötődő milícia listákat állít össze nemcsak a tuzsi, hanem az árulónak tekintett hutu politikusokról is. A lista élén az elnökasszony állt.

Amikor 1994. április 6-án este Kigali közelében lelőtték Habyarimana repülőgépét, az Interahamwe és a hadsereg akcióba lendült. Azonnal megkezdtek az ellenzéki politikusok összegyűjtését és likvidálását. Uwilingiyimana asszony tisztában volt azzal, hogy mivel az alkotmány értelmében a halott elnök helyét neki kell átvennie, útjában áll a szélsőségeseknek, mégsem gondolt a menekülésre. Tanácsadóival egész éjszaka a válság megoldásának lehetőségén dolgozott. Legelső lépésként megfogalmazott egy beszédet, amelyet a néphez intézett volna, hogy értékelje a helyzetet és lecsillapítsa a kedélyeket, mivel reggelre Kigali utcái puskaropogástól voltak hangosak. Bár kora reggel még telefonos interjú tudott adni a francia rádióknak és később sikerült gyermekeit is biztonságba helyezni, rádióbeszédének elmondására már nem kerülhetett sor. Egy katonai alakulat elfogta őt, visszakísérte házába, ahol férjével és tanácsadóival együtt agyonlőtték. Emellett elfogták az elnökasszonyt védő tíz belga kéksisasokot is, akiket egy Kigali környéki laktanyában szintén megöltek. Ennek óriási jelentősége volt; mert ahogyan az elkövetők számítottak is rá, a sok hatására az ENSZ kivonta alakulatait az országból. A gyilkosságokat követő, szélsőséges politikusok által alakított kormány három hónapja alatt több százezer ember, főként tuzsik estek áldozatul a népirtásnak.

Agathe Uwilingiyimanát nemcsak a szinte jelképpé vált halála, hanem az aktív munkával eltöltött hónapjai avatják jelentős politikussá, akinek gazdag öröksége ma is példával szolgál. Egész politikai pályafutásának központi gondolata volt a ruandai –

és tágabb dimenzióban az afrikai – nők emancipációja. Mint mindenfajta kisebbségi komplexustól mentes, modern gondolkodású nő, igyekezett megérteni és segíteni azokat, akiknek fiatalága szerencsétlenebbül alakult, mint az övé. A minisztersége és elnöksége alatt napirenden tartott témák, mint például az Afrikában sokfelé előítélettel kezelt teherbe esett diáklányok további oktatásának problémája, a gyakorta szinte kényszer munkát végző családanyák helyzetének javítása, a női oktatók, tudósok, politikusok számának növelése, vagy a véres konfliktusok békés megoldására való törekvés mind olyan kérdések, amelyeket ma is gyakorta feltesznek Afrikában.

A jelenlegi Ruandában uralkodó politikai erők is egyöntetűen egyetértenek abban, hogy Agathe Uwilingiyimana szellemi hagyatéka makulátlan. Ha az egykori elnökasszony látná, hogy országában – minden politikai ellentmondás és feszültség ellenére – világviszonylatban is kiemelkedően magas a női parlamenti képviselők számaránya, tudná, hogy nem élt hiába.

Emlékét a FAWE (Forum for African Women Educationalists) által alapított Agathe Innovative Award Competition is őrzi. ☀

A FAWE (AZ AFRIKAI NŐI PEDAGÓGUSOK FÓRUMA) ÉS A THE AGATHE INNOVATIVE AWARD COMPETITION (AGATHE-DÍJ)

Agathe Uwilingiyimana az 1992-ben létrehozott FAWE egyik alapítója volt. Az alapítvány célja az oktatásban tapasztalható nemi egyenlőtlenségek csökkentése, a lányok tanítatásának széles körűvé tétele és továbbtanulási lehetőségeik növelése. Ennek érdekében a szervezet befolyásolni kívánja az afrikai országok oktatás-politikáját, hirdeti a nők iskolázottságának előnyeit és támogatja a továbbtanulókat.

Uwilingiyimana halála után a FAWE, emlékének tisztelgetése és munkásságának elismerése jeléül létrehozta az Agathe-díjat, melyet minden évben olyan egyéneknek, vagy szervezetek munkatársainak adományoznak, akik sokat tettek az afrikai nők oktatásáért. A díjjal együtt jár egy 6000 dolláros összeg is, melynek 60%-át egy oktatási program finanszírozására kell fordítani. A díj célja, hogy támogassa a kontinens oktatásának reformjéért küzdőket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AGATHE UWILINGIYIMANA

The Rebel. A Biography of the Former Rwandese Prime Minister Assassinated on 7/4/1994. FAWE Publications